

วิถีชีวิต วัฒนธรรม ในบริบทสังคมเมืองกับชนบท เมืองคุนหมิง
Way of life and Culture in Urban & Rural Context in Kunming Province, China

สุรพล สุวรรณ และอาจารย์ธีรชัย ลีสุรพลานนท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นกรนำเสนอเนื้อหาสาระที่ได้จากการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การวิจัยเชิงคุณภาพ ณ เมืองคุนหมิง ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ด้วยทุนจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง โดยวิธีการสำรวจ สังเกตการณ์ และวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจากสภาพแวดล้อมจริง มุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจของการเปลี่ยนแปลงหรือคงอยู่ของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ในบริบทสังคมเมืองกับชนบท

เมืองคุนหมิง เมืองเอกในมณฑลยูนนานที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ดึงส่งผลให้ความเจริญทาง “วัตถุ” ของเมืองถูกสร้างขึ้น ราวกับพลิกผืนแผ่นดิน แล้วเนรมิตทุกสิ่งขึ้นมาใหม่อย่างไร้รากเหง้าทางวัฒนธรรม เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้แก่ระบบธุรกิจ (ทุนนิยม) แต่เมื่อมองลึกถึง “คน” ในสังคมกลับพบว่า ยังคงมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมการกินอยู่หลับนอนแบบดั้งเดิม แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่ไม่เท่าทันกันระหว่าง “วัตถุ” กับ “มนุษย์”

จากเมืองคุนหมิงไปสู่ยังเมืองอี่เหลียง สามารถพบเห็นวิถีชนบทได้จากบ้านที่สร้างด้วยวัสดุธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมที่สอดประสานกันอย่างลงตัว แต่ด้วยความเป็นเมืองท่องเที่ยวทางธรรมชาติอันโด่งดัง ทำให้ตัวเมืองอี่เหลียงเติบโตอย่างรวดเร็ว บ้านพักอาศัยอันเกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านที่เรียกว่า บ้านดิน แทบไม่มีเหลืออยู่ ด้วยเพราะการไม่เห็นซึ่งคุณค่าและแนวคิดด้านการอนุรักษ์เมืองเก่าที่จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อรัฐบาลกลางกำหนดลงมา ถึงแม้จะมีนโยบายในการอนุรักษ์ก็มักเป็นแบบ “เมืองจำลอง” ที่คงไว้แต่เพียงสถาปัตยกรรม แต่ไร้ซึ่งจิตวิญญาณแห่งวิถีการดำรงชีวิต มิได้เกิดจากการผลักดันและความร่วมมือของคนในชุมชนจึงนับว่าเมืองชนบทอย่างเมืองอี่เหลียงก็กำลังตกอยู่ในความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง ปัญหาทั้งหมดนี้ก็ขึ้นอยู่กับรัฐบาลและประชาชนที่จะต้องคิดหาแนวทางแก้ไข การพัฒนาประเทศให้เหมาะสมและยั่งยืนบนพื้นฐานการเล็งเห็นถึงคุณค่ามรดกภูมิปัญญาบรรพบุรุษของตน

คำสำคัญ : คุนหมิง, สังคมเมือง, สังคมชนบท, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม]

Abstract

This paper aims to present the experience from the Qualitative Research Training Workshop in Kunming, People's Republic of China. This program had been supported by the Faculty of Architecture, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang. The research methodology combines; survey, observation and socio-cultural changing process analysis in the real situation. The research activity emphasizes on the understanding of the changes and remains of the way of life and culture in urban and rural context.

Kunming is the main city in Yunnan administrative region. The rapid economic growth in Kunming makes the rise of “materialism” development which replaced the old homeland without any concern on the cultural route just only to serve the business system (capitalism). While the local people still live in the old

way of life and the old traditions still remain which indicate the unbalance between Materialism development and Human behavior.

From Kunming to Yi-Liang, small town in Yunnan Province, we still can see the rural way of life from vernacular houses made from natural materials within the agriculture-based community which fitly settled along each other. Nevertheless, Yi-Liang is a famous tourist attraction with its unique and beautiful natural environment which makes the rapid development within the town. There are a very few numbers of the local wisdom-made dwelling heritage which so-called "Mud Houses" left to be preserved because of the lack of the appreciation of cultural significance values. The concept of historic town conservation had been top-down approached from the central government. The conservation policy has been implementing only to preserve the historic town as a "freezing heritage" which only keeps the architectural heritage without living spiritual instead of the concept "living heritage" which motivates and collaborates among local people to revitalize the collective values as a whole. Yi-Liang is in a high risk and critically facing vulnerability on socio-cultural change in the future.

All problems could be solved with the collaborative process among government and the people to find the best solution for developing the country on the basis of sustainability and wisdom heritage from their ancestor.

Key Words: Kunming, Urban Society, Rural Society, Socio-cultural change

1. บทนำ

มณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 16 เมืองหรือจังหวัด 9 เทศมณฑล ระดับเมือง 79 เทศมณฑล 12 เขต และ 29 เขตปกครองตนเอง โดยมีเมืองเอกคือเมืองคุนหมิง ซึ่งได้รับฉายานามว่า "นครแห่งฤดูใบไม้ผลิ" ซึ่งจะมีฤดูกาลที่มีภูมิอากาศเหมาะสมดังฉายาดังกล่าว มณฑลยูนนาน เป็นมณฑลชายแดนภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน มีพื้นที่ทั้งสิ้น 394,000 ตารางกิโลเมตร คิดเป็น 4.1% ของพื้นที่ทั้งประเทศ (ใหญ่เป็นอันดับ 6 ของประเทศจีน) ด้านตะวันออกติดกับมณฑลกุ้ยโจวและเขตปกครองตนเองมณฑลกว่างซี ด้านเหนือมีแม่น้ำจินซาเจียงกั้นคนละฟากกับมณฑลชื้อชวน ด้านตะวันตกเฉียงเหนือเชื่อมต่อกับเขตปกครองตนเองทิเบต ด้านตะวันตกติดกับประเทศพม่า ด้านใต้ติดกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม รวมทั้งสิ้นมีพรมแดนติดต่อกันเป็นระยะทางยาว 4,060 กิโลเมตร

1.1 ภูมิประเทศ

พื้นที่ทางตอนเหนือสูง ส่วนทางตอนใต้ต่ำ ระดับความสูงต่างกันมาก ด้านใต้สูงราว 1,500-2,200 เมตรจากระดับน้ำทะเล ส่วนด้านเหนือสูงประมาณ 3,000-4,000 เมตร ยอดเขาซาเก้อป้อแห่งทิวเขาหิมาลัยสูงถึง 6,740 เมตร สูงที่สุดในยูนนาน และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและท้าทายนักนิยมกีฬาไต่เขาจากทั่วโลก 1.21

1.2 ทรัพยากรธรรมชาติ

ยูนนาน เป็นมณฑลที่มีความหลากหลายของพืชไม้นานาพันธุ์ของประเทศจีน พืชชั้นสูงมีถึง 18,000 ชนิดมากเกินครึ่งหนึ่งของทั้งประเทศที่มีอยู่เกือบ 30,000 ชนิด โดยไม่เพียงแต่มีพืชพันธุ์ของเขตร้อน เขตร้อนแถบเอเชีย เขตอบอุ่น หรือในเขตกึ่งหนาวเท่านั้น ยังมีพันธุ์ไม้โบราณ รวมถึงมีการเพาะปลูกพืชพันธุ์ดีที่นำเข้ามาจากต่างประเทศอีกด้วย

ทรัพยากรน้ำ ในแต่ละปีจะมีปริมาณการไหลของน้ำถึง 200,000 ลูกบาศก์เมตร เป็น 3 เท่าของแม่น้ำเหลือง (หวงเหอ) จึงกลายเป็นแหล่งที่มีความได้เปรียบจากการใช้พลังงานน้ำที่ใหญ่ที่สุด

ทรัพยากรแร่ธาตุ ในปัจจุบันพบว่าแร่ธาตุที่สามารถนำมาใช้ได้ทั้งสิ้น 150 ชนิด เป็น 93 % ของแร่ธาตุที่พบทั่วประเทศ ที่มีการสำรวจและมีสำรองอยู่ 86 ชนิด และมีแหล่งขุดแร่อยู่ทั้งสิ้น 2,700 แห่ง โดยมีแร่ที่เป็นการคิดอันดับหนึ่งของประเทศ เช่น สังกะสี ตะกั่วและ ดีบุก เป็นต้น

1.3 ประชากร

จากการสำรวจในปี ค.ศ. 1998 ยูนนานมีประชากรทั้งสิ้น 41.44 ล้านคน ซึ่งมีอัตราการเพิ่มอยู่ที่ 12.10% โดยเพศชายจะมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 65.1 ปี และเพศหญิง 67.7 ปี โดยเป็นชนกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติมีถึง 25 ชนชาติ จากทั้งสิ้น เช่น ชาวไท แมนจู มองโกล ทิเบต ไป่ และจ้วง เป็นต้น ซึ่งคิดเป็นอัตราส่วน 38.07% จากประชากรทั้งหมด โดยชนกลุ่มน้อยทั้ง 20 กว่ากลุ่มนี้ ต่างมีจำนวนประชากรเกินกว่า 8,000 คนทั้งสิ้น

1.4 ด้านเศรษฐกิจ

ค่า GDP ของปี 2001 ทะลุถึง 206,000 ล้านหยวน เพิ่มขึ้นราว 6.5% และมีอัตราส่วนระหว่างภาคการเกษตรต่อภาคอุตสาหกรรมต่อภาคบริการเป็น 22.8 : 46.2 : 31.1 ส่วนอุตสาหกรรมหลักเนื่องจากสาธารณรัฐประชาชนจีนมีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย จึงมีแหล่งในการสร้างงานได้หลายด้านเช่น ผลิตยาสูบซึ่งคนในจีนมีการสูบบุหรี่มาก, อุตสาหกรรมเหมืองแร่ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่เหลือใช้ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวซึ่งประเทศจีนมีความพร้อมในเอเชียอาคเนย์ในปัจจุบันมาก เพราะในเรื่องของธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถใช้ตัวธรรมชาติเป็นจุดขายได้อย่างสบาย

จึงพอสรุปได้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของยูนนานเป็นกิจกรรมหลักที่นำรายได้มาสู่ณฑลตลอด 20 กว่าปีที่ผ่านมา นำเศรษฐกิจเจริญเติบโตไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นตัวจักรสำคัญของการผลิตในภาคบริการ โดยในปี ค.ศ. 2000 ทำรายได้รวมเป็นสัดส่วนเท่ากับ 10.8% ของจีดีพี นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาได้ถึง 28.8% ของรายได้จากการส่งออกทั้งหมด และที่สำคัญเป็นหนทางทำมาหากินที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจของชนกลุ่มน้อยที่ยากจนในมณฑล

1.5 ด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถแบ่งออกเป็นเป็น 2 ระดับ (จิโรโชค วีรชัย, 2534: 91) คือ

1. การเปลี่ยนแปลงในระดับจุลภาค (Micro Level) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นอยู่เป็นปกติ แต่ในอัตราและความมากน้อยแตกต่างกันตามท้องที่ และแล้วแต่โอกาสหรือกาลเวลา เช่นในเรื่องค่านิยมหรือคุณค่า (Values) ทางจริยธรรม ในเรื่องการแต่งกาย มารยาท และการใช้ภาษา เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงในระดับมหภาค (Macro Level) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบหรือโครงสร้างทางสังคม การเปลี่ยนแปลงในระดับนี้เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสะสมในระดับจุลภาค จากบุคคลในสังคม

จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้เห็นประเด็นทางสังคมโดยทั่วไปของเมืองคุนหมิงว่า ยังคงรักษารูปร่างในสังคมดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) เกิดขึ้นมากมาย แต่ประชาชนส่วนมาก กำลังและพยายามปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งคนรุ่นใหม่เห็นจะปรับตัวได้เป็นอย่างดีด้วยการเจริญเติบโตมากับความทันสมัย แต่คนในรุ่นกลางและรุ่นเก่ายังคงไม่เข้าใจและสับสนอยู่ในสภาพการพัฒนาของประเทศอย่างรวดเร็ว การดำเนินวิถีชีวิตยังคงเดินตามโครงสร้างหลัก ที่สั่งการโดยตรงตามนโยบายของรัฐบาล รัฐบาลจีนส่วนกลาง คือ กรุงปักกิ่ง ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศมีอำนาจหน้าที่สั่งการและมีสิทธิ์ขาดในการปกครองทุกพื้นที่ของประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีการแบ่งอำนาจให้กับผู้ดูแลแต่ละมณฑลก็ตาม แต่ในระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์อำนาจและนโยบายจากรัฐบาลกลางย่อมมีผลกระทบในบริบททางสังคมอย่างยิ่งในหลาย ๆ ด้าน เช่น ระบบการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ระบบสังคม และระบบเศรษฐกิจ เป็นต้น

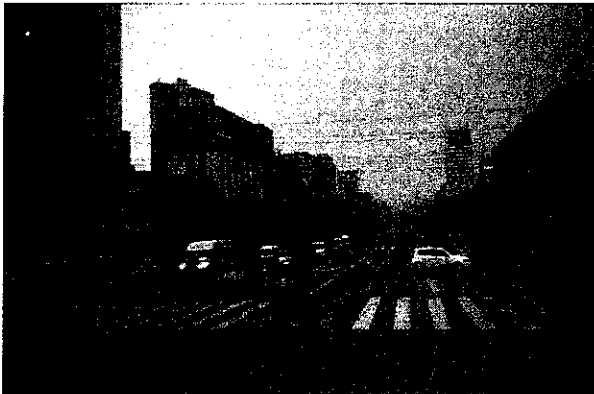
เพื่อมองเห็นประเด็นของชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของเมืองคุนหมิง ดังนั้นก็งานกับข้อมูล จึงขอแยกประเด็นลักษณะทางสังคมของเมืองคุนหมิงเป็น 2 ลักษณะดังนี้ คือ สังคมเมืองในเมืองคุนหมิง และสังคมชนบทในเมืองอี่เหลียง ซึ่งเป็นเทศมณฑลหนึ่งในเมืองคุนหมิง

2. สังคมเมือง (Urban Society)

จากการที่คณะผู้เข้าฝึกอบรมลงสำรวจพื้นที่พบว่า ตัวเมืองคุนหมิงมีการขยายตัวเมืองอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะมีรัฐบาลกลางเป็นผู้กำหนดแผนพัฒนาเมืองทั้งหมด ด้วยการปกครองเมืองแบบคอมมิวนิสต์จึงสามารถย้าย หรือเวนคืนที่ดิน อาคารเก่า บ้านเก่า ตลาดเก่า ได้โดยง่าย ทำให้สถาปัตยกรรมรวมถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมถูกทำลายไป ดังคำถามที่ ผศ.สุรพล สุวรรณ ได้สอบถามคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยยูนนานเกี่ยวกับ ความงามของสถาปัตยกรรม ที่พักอาศัยพื้นถิ่นของเมืองคุนหมิง ยังคงมีอยู่หรือไม่ ซึ่งคำตอบที่ได้รับจากคณบดีคือ “เป็นความผิดพลาดด้านการบริหารของรัฐบาลกลาง ที่สั่งรื้อถอนทำลายอาคารสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้นไป จึงตั้งข้อสังเกตได้ว่า รัฐบาลจีนมุ่งเน้นที่จะสร้างความเป็นเมืองทางด้านเศรษฐกิจ สังคมที่ทันสมัย แต่ลืมมองคุณค่าความงามทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวิถีชีวิต ศิลปะและ วัฒนธรรม ดังจะเห็นจากสภาพเมืองคุนหมิงในปัจจุบัน ดังนี้

รูปที่ 1 คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยยูนนาน (ผู้บรรยายให้แก่คณะวิจัย)

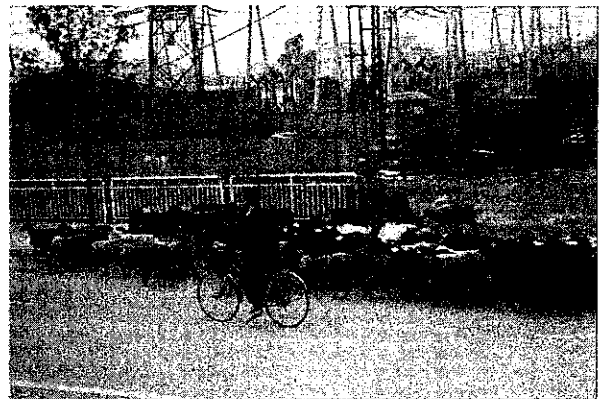
รูปที่ 2 สภาพท้องถนนและอาคารสำนักงานขนาดใหญ่ในเขตเศรษฐกิจของเมืองคุนหมิง เมืองเอกแห่งมณฑลยูนนาน

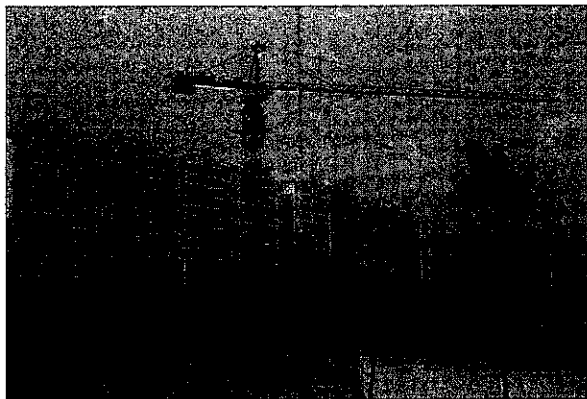
รูปที่ 3 สถานีรถไฟกลางเมืองคุนหมิงอันทันสมัย ซึ่งมีสถานีรถประจำทางอยู่ใกล้เคียงกัน

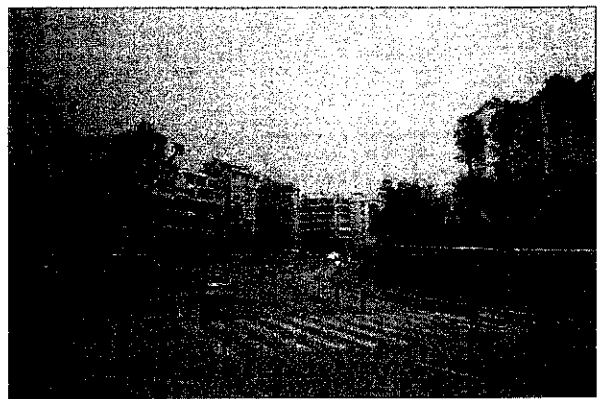
รูปที่ 4 บรรยากาศของสังคมเมืองคุนหมิง

รูปที่ 5 วิถีชีวิตดั้งเดิมที่ยังสามารถพบเห็นได้ตามท้องถนนในเมืองคุนหมิง

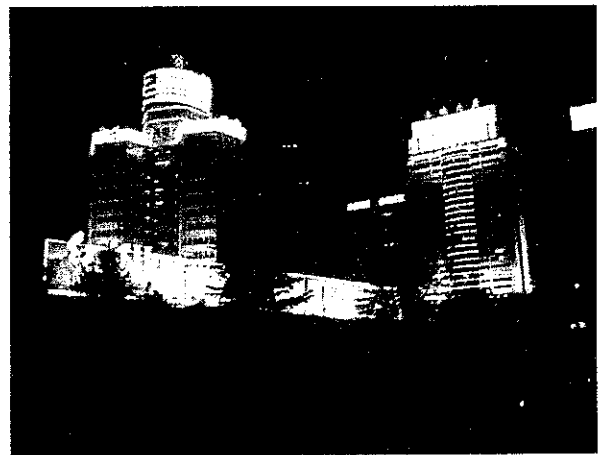
รูปที่ 6 การพัฒนาของเมืองที่อยู่อย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว
ตามนโยบายของรัฐบาล

รูปที่ 7 รูปแบบอาคารพักอาศัยที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมเมือง

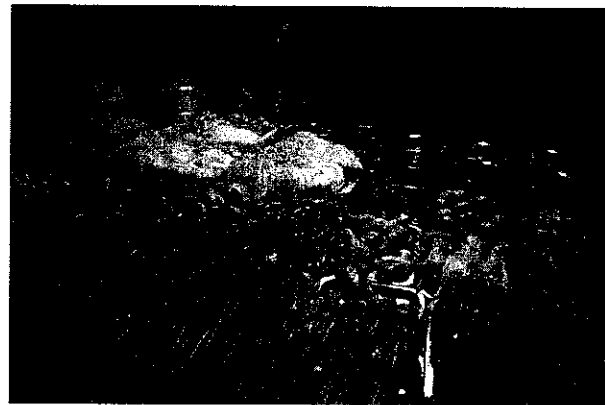
รูปที่ 8 สภาพสังคมเมืองในเวลากลางคืนที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่ตอบสนองนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

รูปที่ 9 ความเจริญก้าวหน้าของเมือง เห็นได้จากมีอาคารสูงที่ทันสมัยสามารถทัดเทียมกับมหานครต่างๆในหลายประเทศ

รูปที่ 10 บรรยากาศการบริโภคยามค่ำที่ยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมตั้งแต่เห็นได้จากลักษณะโต๊ะเก้าอี้และการนั่งทานอาหารด้วยกันเป็นกลุ่ม

รูปที่ 11 ร้านอาหารริมถนน ราคาถูกซึ่งสามารถตอบสนองคนชั้นกลางถึงชั้นล่าง ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปในเมืองคุนหมิง

จากข้อมูลเบื้องต้นสามารถวิเคราะห์ปัญหาอันเกิดจากความเป็นสังคมเมืองของเมืองคุนหมิง ได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านประชากร เมื่อเมืองเจริญเติบโต ทำให้ผู้คนหลั่งไหลเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองมากขึ้น สภาพเมืองมีความแออัด เกิดปัญหาด้านคุณภาพชีวิตของประชากร รวมถึงก่อให้เกิดอาชีพที่เป็นปัญหาสังคมเช่น ขอดทาน คนเร่รอน คนขายบริการ (ทางเพศ)

2. ปัญหาด้านจราจร เนื่องจากผู้คนหลั่งไหลจากชนบทเข้ามาหางานทำในเมืองใหญ่ที่เต็มไปด้วยความเจริญก้าวหน้า คิวไลซ์ แต่รัฐบาลยังไม่ได้จัดระเบียบทางสังคม ดังเช่นบนท้องถนนที่มีทั้งจักรยาน จักรยานยนต์ รถยนต์ ไปจนถึง รถม้า ขนของ ผุงแกะ ผุงแพะ ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานทางวินัยการจราจรอย่างหนึ่ง

3. ปัญหาอาชญากรรม ถึงแม้ประเทศจีนจะปกครองด้วยระบบคอมมิวนิสต์ที่มีข้อกำหนดทางกฎหมายที่ค่อนข้างรุนแรงก็ตาม แต่เมื่อประเทศจีนทำการเปิดประเทศอย่างสมบูรณ์ และ รับระบบแนวความคิดแบบทุนนิยมเข้ามาเพื่อพัฒนาประเทศให้เป็นที่ยิ่งใหญ่ในสายตาชาวโลกก็ตาม แต่ปัญหาตามมาคือทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมากยิ่งขึ้น ในที่สุดหนทางของการแก้ปัญหาของคนจนก็คือ การก่ออาชญากรรม

4. ปัญหาทางสังคม เป็นปัญหาขั้นพื้นฐานของเมืองคุนหมิง โดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

4.1 ด้านวัฒนธรรม เมืองที่เจริญเติบโตจากเงินทุนที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว ทำให้ความเจริญด้านวัตถุของเมืองคุนหมิงรุดหน้าไปอย่างมากจนความเจริญด้านวัฒนธรรมตามไม่ทันดังจะเห็นได้จากการที่ชาวเมืองส่วนใหญ่ยังคงสูบบุหรี่และกม่น้ำลายและเสมหะในที่สาธารณะจนกลายเป็นเรื่องปกติ รวมถึงการบีบแตรรถยนต์ที่เกินความจำเป็น จนก่อให้เกิดความรำคาญ

4.2 ด้านการอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรม เนื่องจากเมืองคุนหมิงเน้นการบริการและความสะดวกสบายด้านการท่องเที่ยว จึงรื้อถอนอาคารเก่าอันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่า แล้วสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกไม่ว่าจะเป็นห้างสรรพสินค้า โรงแรม ร้านอาหารขนาดใหญ่ขึ้นมาแทนที่ จนลืมมองถึงสิ่งที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม สถานที่ที่ทางรัฐบาลกลางจะทำการอนุรักษ์ก็เฉพาะสถานที่ที่จะจัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เช่น วัด ตำหนักต่างๆ เป็นต้น ส่วนสถาปัตยกรรมประเภทที่พักอาศัยและอาคารพาณิชย์ในตัวเมืองบางส่วนถูกเปลี่ยนแปลงไปจนไม่เห็นลักษณะทางกายภาพแบบดั้งเดิม

5. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม การเจริญเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมตามมาในหลายด้าน ทั้งเรื่องมลภาวะทางอากาศจากควันรถยนต์ ควันบุหรี่ และโรงงานอุตสาหกรรม มลภาวะทางเสียง รวมถึงปัญหาขยะล้นเมือง น้ำเสีย และชุมชนแออัด

3. สังคมชนบท (Rural Society)

จากการที่คณะผู้เข้าฝึกอบรมได้เดินทางจากเมืองคุนหมิงไปยังเมืองอี้เหลียง เทศมณฑลหนึ่งในเมืองคุนหมิง ระหว่างทางยังพบเห็นชุมชนเก่าที่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยส่วนใหญ่มีการทำไร่นาสวนผสมบริเวณพื้นที่ที่เป็นเชิงเขา โดยทำนาเป็นหลักและมักจะปลูกพืชไร่ตามสภาพพื้นที่ เช่น ข้าวโพด ทานตะวัน พืชผักสวนครัว เป็นต้น ผสมผสานอยู่ในพื้นที่เดียวกัน และยังใช้แรงงานสัตว์ในการทำการเกษตร ส่วนบริเวณที่เป็นที่พักอาศัย ส่วนใหญ่เป็นอาคารโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก แต่ก็ยังคงพบเห็นหมู่บ้านที่ใช้ดินดิบเป็นวัสดุฉาบในการสร้างบ้าน หรือ “บ้านดิน” ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยอันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของชาวจีน

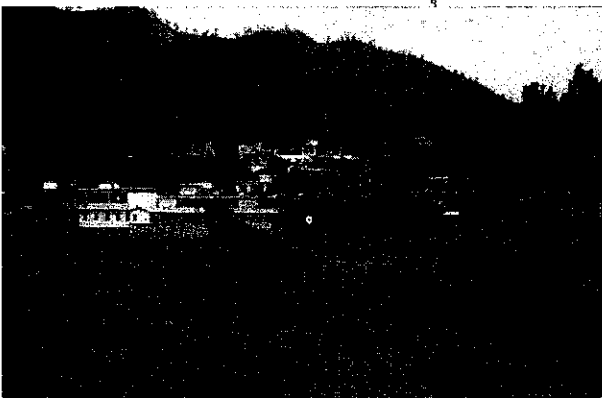
เมืองอี้เหลียง ซึ่งเป็นเมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญคือ ถ้ำจิวเซียงและป่าหินงาม ทำให้บริเวณตัวเมืองมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองที่มีความเจริญสูง มีโรงแรมที่มีลักษณะเป็นตึกสูง ตึกรามบ้านช่องเป็นอาคารขนาดใหญ่ หรืออาคารชุด รวมถึงมีโรงงานอุตสาหกรรมไม่หินบริเวณเชิงเขา แต่อย่างไรก็ตามยังสามารถพบเห็นกลุ่มบ้านดินกลุ่มหนึ่งซึ่งแทรกตัวอยู่ในกลุ่มอาคารพาณิชย์และอาคารชุดที่กำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้าง ทำให้บริเวณหลายพื้นที่มีความเสี่ยงต่อการสูญเสียมรดกและรากเหง้าทางสังคมและวัฒนธรรม

รูปที่ 12 บรรยากาศระหว่างเดินทางจากเมืองคุนหมิงถึงเมืองอี้เหลียงซึ่งเริ่มพบเห็นบ้านดิน อันเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยดั้งเดิมของเมืองคุนหมิง

รูปที่ 13 หมู่บ้านเก่าแก่ที่รายล้อมด้วยภูมิทัศน์วัฒนธรรมท้องถิ่นเริ่มเปิดเผยให้เห็นเมื่อออกห่างมาจากตัวเมืองคุนหมิงมากขึ้น

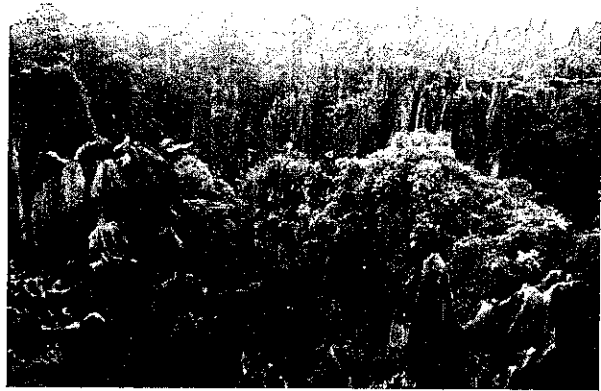
รูปที่ 14 หมู่บ้านที่อยู่ระหว่างทางส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาอันเป็นที่ดอน ส่วนพื้นที่ราบลุ่มริมลำน้ำอันเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์มักจัดเป็นพื้นที่เกษตรกรรมแบบผสมผสาน

รูปที่ 15 หมู่บ้านในสังคมชนบทที่โอบล้อมด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเพาะปลูกพืชแบบผสมผสาน

รูปที่ 16 ถ้ำจิวซียง สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของเมือง อีเหลียง

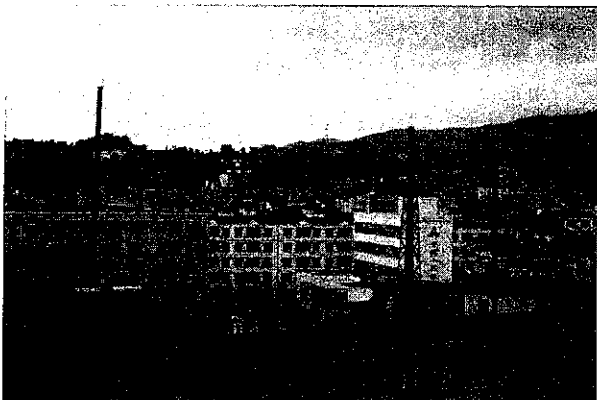
รูปที่ 17 ป่าหินงาม สถานที่ท่องเที่ยวที่เลื่องชื่ออีก แห่งหนึ่งของเมืองอีเหลียง

รูปที่ 18 บรรยากาศการทานอาหารเช้าของชาวเมือง

รูปที่ 19 ลักษณะการทานอาหารแบบโต๊ะจีน ยังคง พบเห็นได้ทั่วไปในเมืองอีเหลียง

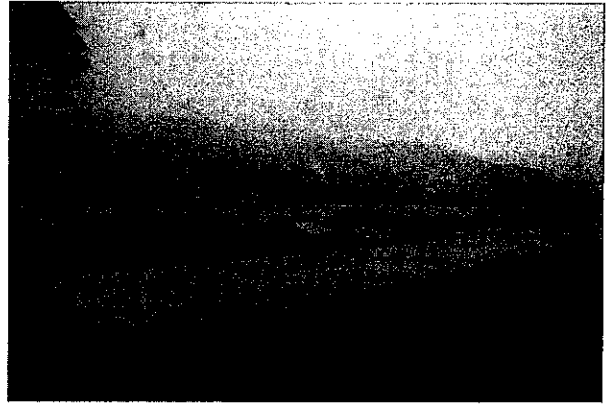
รูปที่ 20 สภาพตัวเมืองอีเหลียงอันเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วที่ ส่วนหนึ่งมาจากการท่องเที่ยว

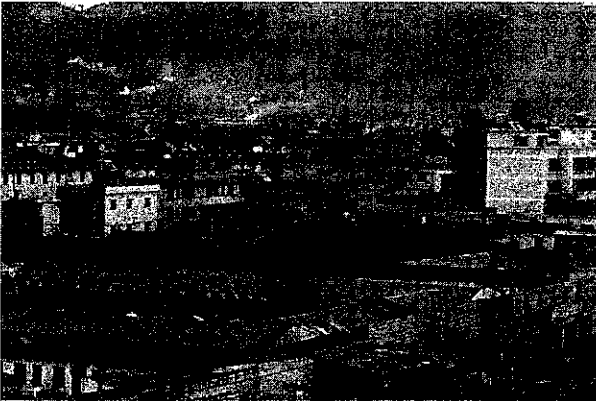
รูปที่ 21 ลักษณะอาคารพักอาศัยและโรงแรมที่เป็นตึกสูง ขนาดใหญ่เกิดขึ้นอย่างมากมาย

รูปที่ 22 บริเวณเชิงเขาอีกฟากฝั่งของตัวเมืองเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม

รูปที่ 23 บรรยากาศอันเป็นมลพิษที่เกิดขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ไม่ห่างจากตัวเมือง

รูปที่ 24 กลุ่มบ้านดั้งเดิมซึ่งทำมาจากดิน หรือ “บ้านดิน” ที่ยังคงยืนหยัดอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของอาคารโดยรอบ

รูปที่ 25 สภาพของบ้านดินที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงและการผสมผสานวัสดุก่อสร้างใหม่ๆเข้ามาแทนที่

รูปที่ 26 ดินดิบ วัสดุก่อสร้างหลักที่นำมาปั้นแล้วตากแดดให้แห้ง นำมาก่อเรียงเหมือนอิฐบนผนังหินแกรนิตที่ก่ออย่างเป็นระเบียบ แล้วใช้ดินซึ่งผสมแกลบและขี้วัวเป็นวัสดุฉาบผนัง

รูปที่ 27 บรรยากาศทางเข้าบ้านเป็นตรอก ซอกซอย ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ของบ้านพื้นถิ่นชาวจีน

รูปที่ 28 ซุ้มทางเข้าบ้านซึ่งเมื่อผ่านเข้าไปจะพบพื้นที่โอบล้อมที่ไม่มีหลังคาคลุม

รูปที่ 29 บ้านที่ทางเข้าบ้านเริ่มมีการใช้อิฐเข้ามาผสมผสานกับผนังดินดิบ อยู่เคียงข้างกับตึกหลังใหม่ที่สร้างแทนที่บ้านดินดั้งเดิม

จากข้อมูลเบื้องต้นสามารถวิเคราะห์การศึกษาความเป็นสังคมชนบทของเมืองอู่เหล็กได้ดังนี้

1. สภาพความเป็นอยู่ นอกจากในตัวเมืองแล้ว ส่วนใหญ่สังคมชนบทยังคงพึ่งพาตนเองใช้วัสดุและทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ในท้องถิ่น
2. วิถีชีวิต ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ไม่มีการแข่งขัน ไม่จำเป็นต้องรีบเร่ง
3. มลภาวะจากโรงงานอุตสาหกรรม เริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อยู่ใกล้ชุมชน
4. นโยบายการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเก่า ถูกกำหนดมาจากรัฐบาลกลางซึ่งยึดความเจริญทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่ขาดการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ทำให้เก็บรักษาได้แต่แค่โครงการสถาปัตยกรรมอันเป็นเพียงกายภาพ ไร้ซึ่งความลึกซึ้งทางวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ดังนั้นถ้ารัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของมรดกทางสถาปัตยกรรมที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ควรปรับแนวนโยบายการอนุรักษ์ให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

4. บทสรุป

ด้วยนโยบายของประเทศจีนที่เปิดรับระบบทุนนิยมเข้ามาอย่างรวดเร็ว เมืองคุนหมิง เมืองหลักของมณฑลยูนนาน จึงถูกพัฒนา “วัดตุ” ในบริบทเมืองให้เทียบเท่ากับมหานครต่างๆในโลก เพื่อเอื้ออำนวยต่อความก้าวหน้าในระบบเศรษฐกิจที่กำลังเจริญเติบโตอย่างก้าวกระโดด อันมีสาเหตุมาจากตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยต่อการค้าขายระหว่างภูมิภาค ในขณะที่ “คน” ยังปรับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆไม่เท่าทันกับบริบททางสังคมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา จนในบางครั้งเลือกที่จะละทิ้งรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตน สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนคือ งานด้านสถาปัตยกรรม สภาพเมืองคุนหมิงอันมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน แต่เราแทบไม่พบเห็นร่องรอยทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมดั้งเดิมเหล่านั้นหลงเหลืออยู่ ตลอดจนการลุกลามไปจนถึงเมืองอู่เหล็ก เมืองชนบทที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอันโดดเด่นและโด่งดัง ก็เริ่มถูกเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัตถุนิยมต่างๆ ที่บริบทรอบข้างยังคงมีค่าความเป็นสังคมเกษตรกรรมอย่างเต็มเปี่ยม อาจด้วยนโยบายจากรัฐบาลกลางที่มุ่งสู่ความก้าวหน้าความทันสมัยเพียงอย่างเดียว โดยไม่หันกลับมาองความดีงามในอดีต “คน” ไม่สามารถคัดค้านสิ่งที่ “รัฐ” กำหนดให้ ส่งผลให้ทิศทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมของจีนไม่เฉพาะแต่ในเมืองคุนหมิงหรือมณฑลยูนนานเป็นไปในแบบ “เมืองจำลอง” ที่เป็นภาพจำลองเพื่อสร้างเลียนแบบให้เหมือนทุกสิ่งถูกสร้างขึ้น จัดฉากขึ้น ไร้สติจิตวิญญาณแห่งวิถีชีวิต

ดังนั้นรัฐบาลจีนควรหันกลับมาองตนเอง และต้อง “หยุด” นโยบายการทำลายสังคมและวัฒนธรรมเดิม ๆ และคิดหาแนวทางที่ความเหมาะสม ในการพัฒนาประเทศที่มีอารยธรรมอันเก่าแก่ของตนอย่างยั่งยืน ก่อนที่รากเหง้าทางสังคมและวัฒนธรรมอันมีเอกลักษณ์ยิ่งจะถูกทำลายหมดสิ้น แต่ถ้ารัฐบาลไม่หยุดนโยบายที่ผิด ๆ ก็คงมีสภาพเพียง “เปลือกอันสวยสดงดงามที่ฉาบปร่าที่ไร้ชีวิตจิตใจ”

เอกสารอ้างอิง

- [1] กุหลาบ รัตนจักรธรรม. การวิจัยเชิงคุณภาพ: สังคมวัฒนธรรมไทย-จีน. กรุงเทพมหานคร: สมาคมนักวิจัยในความอุปถัมภ์ของสภาวิจัยแห่งชาติ, 2550.
- [2] งามพิศ สัตย์สงวน. หลักสูตรมนุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, 2538.
- [3] งามพิศ สัตย์สงวน. มานุษยวิทยากายภาพ: วิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- [4] งามพิศ สัตย์สงวน. สังคมไทย : มุมมองของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- [5] จิโรช วีระชัย. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2534.
- [6] ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. อารยธรรมไทยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลีฟเพลส, 2542.
- [7] นิเทศ ดินณะกุล. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- [8] พัทยา สายหู. กลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- [9] วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์. มรดกความงามของสภาพแวดล้อมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2547.
- [10] สัญญา สัญญาวิวัฒน์. สังคมวิทยาทัศน์. กรุงเทพมหานคร: พระยาการพิมพ์, 2533.
- [11] สุพิศ สุกภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ประเพณี. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2536.
- [12] อานนท์ อาภาภิรม. ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2521.

ประวัติผู้เขียนและผู้ร่วมเขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรพล สุวรรณ

อาจารย์ธีรชัย ลีสุรพลานนท์

ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง